

Агресія як феномен сучасності в СИСТЕМАХ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР

Pavelkiv V.R. Aggression as a present time phenomenon in youth subcultures systems / V.R. Pavelkiv // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 31. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 293–303.

В.Р. Павелків. Агресія як феномен сучасності в системах молодіжних субкультур. У статті подано науково-теоретичний огляд вітчизняних та зарубіжних досліджень, присвячених проблемі феномену агресії в системі молодіжних субкультур як детермінанти формування агресивної поведінки у молодіжному середовищі. Розкрито сутність та взаємозв'язок між мотивами агресивної поведінки, їх проявами і молодіжними субкультурами. Здійснюється спроба визначення мотивів та механізмів формування агресивної поведінки молоді в умовах включення особистості в простір субкультури, що забезпечить проведення ефективної діагностики та своєчасних цілеспрямованих профілактичних заходів щодо подолання соціальних відхилень.

Розглядаються психологічні особливості субкультур як однієї з рушійних сил соціалізації особистості. Розкрито механізми формування молодіжних субкультур, а також проаналізовано місце молоді у суспільстві як рушійного чинника відображення найгостріших соціальних проблем. Здійснено аналіз соціальних відхилень поведінки особистості, які формуються під впливом молодіжних угруповань, а також аналіз теорії причин виникнення відхилень.

Здійснено аналіз феномену агресії як соціального фактора, що формується під впливом субкультури, в якій перебуває юнак. Представлений аналіз забезпечує системне уявлення про мотиви агресивної поведінки молоді, включеної до простору молодіжних субкультур та забезпечує розкриття причинно-наслідкового аналізу впливу агресії й впливу молодіжного середовища на становлення та розвиток особистості.

Розкрито проблему прояву агресивної поведінки юнацтва та механізмів її формування під впливом включення до субкультурального простору.

Ключові слова: молодь, молодіжна субкультура, особливості субкультур, феномен агресії, агресивна поведінка, соціалізація особистості.

В.Р. Павелків. Агрессия как феномен современности в системах молодежных субкультур. В статье представлен научно-теоретический обзор отечественных и зарубежных исследований, посвящённых проблеме феномена агрессии в системе молодёжных субкультур как детерминанты формирования агрессивного поведения в молодёжной среде. Раскрыта сущность и взаимосвязь между мотивами агрессивного поведения, их проявлениями и молодёжными субкультурами. Осуществляется попытка определения мотивов и механизмов формирования агрессивного поведения молодежи в условиях включения личности в пространство субкультуры, что обеспечит проведение эффективной диагностики и своевременных целенаправленных профилактических мероприятий по преодолению социальных отклонений.

Рассматриваются психологические особенности субкультур как одной из движущих сил социализации личности. Раскрыты механизмы формирования молодёжных субкультур, а также проанализировано место молодежи в обществе как движущего фактора отображения острых социальных проблем. Осуществлён анализ социальных отклонений поведения личности, которые формируются под влиянием молодёжных группировок, а также анализ теории причин возникновения отклонений.

Проведённый анализ феномена агрессии как социального фактора, формируется под влиянием субкультуры, в которой находится юноша. Представленный анализ обеспечивает системное представление о мотивах агрессивного поведения молодежи включенной в пространства молодёжных субкультур, и раскрытие причинно-следственного анализа влияния агрессии и молодёжной среды на становление и развитие личности.

Раскрыта проблема проявления агрессивного поведения юношества и механизмов ее формирования под влиянием включения в субкультуральное пространство.

Ключевые слова: молодёжь, молодёжная субкультура, особенности субкультур, феномен агрессии, агрессивное поведение, социализация личности.

Постановка проблеми. Нагальність глибокого аналізу особливостей молодіжної субкультури у всьому діапазоні її різновидів диктується не тільки потребою в систематизації теоретичних основ і знань про виникнення субкультур, а й необхідністю виявлення особливостей розвитку молодіжних субкультур в їх специфіці, генезі й можливий вплив на стилі життя молоді в найближчі десятиліття. Молодь як суб'єкт психологічних, соціокультурних, етнічних та економічних відносин втілює в своїй поведінці певні культурні традиції та цінності, здійснюючи взаємодію з іншими соціальними і віковими групами, освітнім і дозвіллевим простором.

Молодіжна субкультура є самоорганізованою системою. Являючи собою динамічну систему, молодіжні субкультури на кожному новому часовому відрізку відповідним чином реагують на зовнішні і внутрішні процеси, які відбуваються в соціумі, і одночасно адаптуються до мінливих зовнішніх та внутрішніх умов свого існування.

Існуючі соціальні кризові процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, негативно впливають на психологію людей, породжуючи тривожність і напруженість, озлобленість, жорстокість і насильство. Проблеми молоді акумулюються, загострюються, що веде до зростання відчуження молоді від суспільства, держави, родини. Одне з рішень цих проблем, як вважає молодь – реалізація себе в системі молодіжних субкультур. Тому стилю існування молодіжних субкультур властива опора на власний життєвий хронотоп, систему цінностей, стильовий дизайн. Однак, даний стиль існування молодіжних субкультур найчастіше вступає в протиріччя з діючими в суспільстві соціальними нормами.

Молоде покоління, яке опинилося перед складними і суперечливими суспільними процесами, виробило особливий захисний механізм і власні системи цінностей, альтернативні нормам панівної культури.

Диференціація соціально-економічних умов життя породжує розшарування суспільства, що є однією з основних причин фрустрацій юнаків і, як наслідок, обумовлює негативну реакцію і розвиток агресії, як способу захисту своїх ціннісно-орієнтаційних установок на життя, спонукає до участі у молодіжних субкультурах як протесту проти суспільних норм і правил.

Знання механізм виникнення і розвитку молодіжних субкультур дозволить забезпечити безпеку гармонійного та всебічного розвитку молоді в нових реаліях життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема впливу молодіжних субкультур на прояви рівня агресії у молодіжному середовищі стала предметом досліджень багатьох сучасних вітчизняних та зарубіжних психологів-науковців. Накопичений чималий досвід щодо дослідження проблеми формування агресії під впливом субкультурального простору, корекції і профілактики агресивної поведінки. За останні роки психологами і педагогами було виконано низку досліджень стосовно механізмів утворення і функціонування агресивних субкультур, діагностики і попередження асоціальних проявів поведінки особистості.

Існуюча теоретико-методологічна база з даної проблеми представлена різноманітними дослідженнями вчених серед яких: В. Букатов, О. Долженко, М. Лукацький, В. Розін, А. Тутіков та ін. (осмислення ролі та місця молодіжних субкультур у соціальному просторі та їх вплив на залежність формування поведінкового механізму молоді від субкультурних впливів); І. Альохін, С. Бондирева, І. Колесникова, А. Мудрик, В. Савченко, Є. Федак та ін. (еволюцію молодіжних субкультур в історичному контексті); З. Абросимова, Є. Баранов, С. Возжаєв, Г. Голіцин, Н. Голубкова, Т. Єгорова, А. Матвеева, А. Мудрик та ін. (соціально-психологічні та соціально-педагогічні аспекти буття молодіжних субкультур); J. Michael Adams, Elisha Y. Babad, Dominick Cavallo, Sampson Davis, Karen Evans, Thomas L. Friedman, Leif Gustavson, Laura E. Hill, Katja Kailer, Barry C. Lynn, Wade Z. Myers, Norman A. Newberg, Mike Presdee, Jeffrey D. Roth, Neal Starkman, Rémi Sussan, Gordon Tait, Michael Ungar, Arthur Venio, Ellen Willis, Eva Shamiran Youkhana, Wolfgang Zirk та ін. (специфіка становлення та функціонування молодіжних субкультур); О. Бандура, А. Басс, З. Берковіц, Дж. Браун, Б. Грушин, Р. Гурова, Л. Жиліна, П. Кауфман, К. Лоренц, М. Мюррей, К. Річард, Р. Уолтер, З. Фройд, Н. Фролова, Е. Фромм, М. Шакуров та ін. (виникнення агресії під впливом субкультур); Ю. Александров, Ю. Антонян, І. Башкатов, В. Васильєв, Д. Корецький, Д. Лі, В. Пирожков, Ж. Россі, О. Старков, В. Чалідзе (вплив субкультур на формування девіацій у підлітків); К. Андерсен, А. Адлер, С. Беван, Р. Берон, Р. Берден, Ж. Вілсон, Дж. Долард, К. Конкейнен, К. Лоренц, К. Левін, Т. Ліпскомб, Є. Маккобі, Д. Річардсон, П. Сімонов, Л. Семенюк, С. Тейлор, І. Фурманов (проблема формування агресії та механізмів агресивної поведінки у підлітків).

Аналіз численних публікацій з проблем формування агресії під час включення особистості до субкультурального простору показує, що специфіка прояву агресивності в молодіжних субкультурах, її профілактика та корекція недостатньо розроблені, потребують подальшої систематизації і конкретизації. Подальше теоретичне осмислення і практичне рішення проблеми визначається потребою поглибленого вивчення особливостей даного соціального явища і його наслідків для всього суспільства.

Метою нашої статті є систематизація науково-психологічних знань про динаміку становлення і функціонування молодіжних субкультур, осмислення досвіду використання психологічних профілактичних і корекційних технологій у роботі щодо

зниження рівня агресивності поведінки представників молодіжних субкультур. Проаналізувати вплив соціально-психологічного статусу молодіжних субкультур як рушійного чинника формування агресії у юнацькому віці. Виявити специфіку змісту та форм, умов і факторів, що сприяють розвитку агресивності в молодіжному середовищі, а також дослідити проникнення різних видів агресії в молодіжну культуру.

Завданнями дослідження є:

1. Здійснити науково-теоретичний огляд досліджень, присвячених проблемі впливу молодіжних субкультур на формування агресивної поведінки.

2. Виявити сукупність соціальних і психологічних причин, що викликають широке поширення в молодіжних субкультурах агресії та насильства.

3. Проаналізувати молодіжну агресивність як соціально-психологічне явище і розкрити її сутність.

4. Охарактеризувати молодіжну субкультуру як чинник формування агресії та асоціальної поведінки особистості юнаків.

5. Підготувати теоретичну основу для формування механізмів профілактики і корекції агресивної поведінки молоді в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах молодіжна субкультура перетворилася на повноправного агента соціалізації, який багато в чому визначає морально-психологічний портрет покоління.

Відцентрові політичні та економічні процеси на рубежі 90-х років ХХ століття, інтеграція країни в глобальне світове співтовариство сприяли черговій зміні усталених соціокультурних значень, що регулюють соціальні взаємини. Це призвело до розширення соціальної бази різних форм асоціальної поведінки, що набуває масового характеру і нерідко сприймається як прийнятний стиль поведінки.

Нестійкість ціннісних орієнтацій і недостатньо високий рівень правосвідомості молоді створюють передумови до асоціальної та агресивної поведінки. Негативні тенденції підкріплюються посиленням росту молодіжних субкультур, прояви яких часто мають жорсткий і агресивний характер. В учасників неформальних груп, що належать до подібних субкультур, більш виражені психолого-моральні особливості особистості, що підвищують ризик девіантної поведінки. Так сучасні молодіжні субкультури продукують ризики, пов'язані з дедалі більшим зростанням агресивності та насильства серед її суб'єктів.

Проблема молодіжної субкультури за останні десятиліття в певній мірі перемістилася з соціологічного напрямку дослідження в психолого-педагогічне поле. Це пояснюється тим, що субкультура, будучи присутньою в сучасному суспільстві та проявляючись у різних ступенях і формах, значно впливає на виховання молодих людей: систему ціннісних-орієнтаційних установок, світогляд, поведінку, мотивацію до навчання. Ситуація ускладнюється кризою соціальних інститутів: сім'ї, навчальних закладів, держави в галузі молодіжної політики, що позначається на процесі соціалізації молодої людини. Порушення процесу соціалізації призводить до потреби в альтернативній спільності, що компенсує молоді те, чого вона позбавлена у формальних соціалізуючих структурах.

Наслідком входження в субкультурне середовище є переорієнтація незакріплених в повсякденній діяльності ціннісних орієнтацій позитивного плану або первинне формування негативних соціальних установок через конформність юнацького віку. Внаслідок цього створюються передумови зниження рівня позитивно забарвлених соціальних домагань і референтних орієнтацій, а тому субкультурне оточення виступає фактором ризику формування агресивної поведінки [1].

Агресивна поведінка молодого покоління має свою специфічну природу і розглядається як результат соціопатогенезу, що формується під впливом різних цілеспрямованих, організованих і стихійних, неорганізованих дій на особу юнаків. При цьому, велику роль серед причин, які обумовлюють різні відхилення, грають соціально-психологічні, психолого-педагогічні та психобіологічні чинники, знання яких необхідне для ефективної виховної профілактичної діяльності. Тому, саме в профілактиці асоціальної та агресивної поведінки молоді особливе значення набуває психологічне знання, на основі якого досліджується природа поведінкових відхилень особистості, а також розробляються практичні заходи щодо попередження асоціальних та агресивних проявів.

Асоціальний досвід і мотиви асоціальної діяльності покладені в основу багатьох типологій неформальних молодіжних субкультур. А. Мудрик вважає, що в асоціальних субкультурах, залежно від умов життя і ціннісних орієнтацій їх носіїв, присутні більш-менш трансформовані громадські та частково антигромадські норми [5, с. 135]. І. Башкатов, виділяючи асоціальне неформальне об'єднання молодих людей, говорить про наявність в них групових асоціальних цінностей і норм, наяв-

ності особливого стилю життя, символіки, сленгу, про ситуативний характер асоціальних дій і про відсутність криміногенної спрямованості [4, с. 19]. Західний дослідник М. Брейк [6, с. 23] розглядає молодіжні субкультури з погляду девіантності і характеризує як делінквентну групу, що поєднує тих, хто потенційно здатен вчинити протиправні дії. Як і дослідники під асоціальною молодіжною субкультурою розуміємо об'єднання молодих людей, які поділяють асоціальні цінності і норми та вступають у зв'язку з цим у соціальний конфлікт з домінуючими суспільними традиціями.

Входячи в протест з основною культурою, молодіжні субкультури мають агресивний та асоціальний характер. Поступово деякі з молодіжних об'єднань стають все більш небезпечними для суспільства. Вони створюють своє власне співтовариство зі своїми правилами і «поняттями» про речі, що вважаються суспільством низькими і незаконними. Зазвичай, це групи молодіжної субкультури, куди доступ стороннім закритий. Вони абсолютно усвідомлено виступають проти існуючих цивільних норм, державних правових понять. Серед особливостей формування феномена агресивних молодіжних субкультур із зазначенням діапазону їх можливих відмінностей виділяють наступні [3]:

- система цінностей, що виправдовують і заохочують насильство. Вона включає норми деструктивності, ворожі погляди та переконання, а також різні культури, тобто форми нерелігійного або псевдорелігійного напрямку перед володінням фізичною силою, символами смерті честі, «чистотою раси» та ін.;
- наявність негативних авторитетів, які закликають до жорстокості або подають приклад агресивної поведінки. Об'єктом наслідування можуть бути також популярні музичні виконавці, що оспівують насильство, одіозні політичні діячі, історичні персонажі інші неформальні, але харизматичні особистості;
- наявність у психологічному контексті агресивної субкультури значущих для індивіда групових очікувань, пов'язаних із реалізацією пропонованої їй агресивної поведінки. Це, так звані, деонтологічні очікування, тобто установки на належну поведінку;
- наявність культурних продуктів, що втілюють негативні ідеї, а також транслиують світогляд агресивних авторитетів.

Найбільш поширеними мотивами агресії у субкультуральному просторі є:

- ідеологічні (формується під впливом системи деструктивних поглядів та ідей);
- організаційні (визначаються приналежністю індивіда до субкультурної групи і прагненням діяти відповідно до її правил. Ключовими в даному випадку є мотиви приналежності, серед яких домінуючими є посилення «корпоративного» духу шляхом вчинення спільних агресивних актів чи доказу індивідом своєї групової ідентичності);
- персональні (пов'язані з прагненням самого індивіда вирішувати власні особистісні проблеми, користуючись своєю приналежністю до субкультури);
- захисні (пов'язані з агресивним блокуванням і усуненням загроз, спрямованих на дискредитацію субкультури, до якої індивід себе відносить).

Головною особливістю субкультури агресивності є те, що вона формує додатковий спектр мотивів агресивної поведінки, – субкультурних мотивів. Субкультура агресивності, як соціальний феномен, відтворює деструктивні переконання, служить джерелом наuczіння агресії, закладаючи в незрілої особистості асоціальні і антигуманні риси.

Широке поширення в українському суспільстві молодіжних субкультур, які проявляють асоціальний характер, в значній мірі обумовлено швидко зростаючою соціальною диференціацією населення, що викликала зміни та скорочення конкретних можливостей самореалізації для значних верств молоді. Серед основних причин, що викликають у неформальних об'єднаннях поведінку, які відхиляється від існуючих у суспільстві соціальних норм, виділяють: 1) розбіжність між ціннісними орієнтаціями різних соціальних груп через наявність надмірної диференціації майнового стану; 2) широке поширення в суспільстві, що трансформується перехідного типу розбіжностями між соціальним статусом і соціальними очікуваннями молоді; 3) відчуження особистості від ціннісно-нормативної системи регуляції, існуючої в суспільстві, коли офіційно визнані цілі та цінності стають недоступними тим, хто хотів би досягти їх законними, принаймні схвалюваними суспільством шляхами і засобами; 4) відчуття індивідом безглуздості свого життя в цих умовах.

Агресивна молодіжна субкультура характеризується низьким рівнем рефлексії, посиленням орієнтації на груповий егоїзм,

що виявляється в захисті індивідуальних інтересів через інтереси групі за допомогою використання будь-яких засобів – від неформальних до кримінальних; в агресивній субкультурі активізується процес стихійного порівняння свого соціального стану з позиціями інших людей як незаслуженого і несправедливого, що викликає особливо агресивний тип поведінки.

Висновок. Негативний вплив субкультури на особистість юнаків виражається в недовірі до людей, високому рівні агресивності, почутті переваги і самовпевненості, неприйнятті себе, високій екстернальності, емоційному дискомфорту, що призводить до спотворення адекватності зовнішнього вигляду та поведінки. Деструктивно спрямовані субкультури ускладнюють соціалізацію та адаптацію молодого покоління, негативно позначаються на виконанні відповідних вікових завдань і становленні гармонійної та всебічно розвиненої особистості.

У представників субкультурних груп негативної спрямованості виражені деструкції, які проявляються в труднощах взаємодії з оточуючими людьми, ворожості, інфантильності, конфліктності, агресивності, аутоагресії, порушенні норм і правил поведінки, вживанні психоактивних речовин.

Проведене дослідження підкреслює необхідність подальшої роботи, спрямованої на вдосконалення професійної психологічної профілактики та допомоги підростаючому поколінню у виробленні максимально адаптивних і конструктивних способів взаємодії, що забезпечують особистісний розвиток молодого покоління.

Проблема впливу субкультур на процес формування агресії у юнаків, зокрема асоціальної та агресивної поведінки, в соціумі посідає одну з головних сходинок до позитивного становлення індивіда у сучасному суспільстві. Виникає потреба пошуку адекватних педагогічних засобів впливу на цих дітей та корекції такої поведінки, зокрема розробку профілактично-превентивних програм, орієнтованих на попередження почуття соціального відчуження у молодих людей, розвиток якого стає причиною участі молоді в субкультурах негативного спрямування.

Список використаних джерел

1. Аруцев М. А. Молодежная околоспортивная субкультура как социокультурный феномен: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук: спец. 22 00.06 «социология культуры, духовной жизни (социологические науки)» / М. А. Аруцев. – Москва, 2007. – 24 с.

2. Гогуюева М. М. Психологическая профилактика негативно-го влияния субкультуры на личность подростка: дис. канд. псих. наук : 19.00.07 / М. М. Гогуюева. – Ставрополь, 2011. – 246 с.
3. Жмуров Д. В. Словарь терминов агрессии / Д. В. Жмуров: [Электронный ресурс] // <http://vocabulary.ru/> [сайт]. – Режим доступа: <http://vocabulary.ru/word/236/>. – Название с экрана.
4. Косарецкая С.В. Неформальные объединения молодежи: Профилактика асоциального поведения / С. В. Косарецкая, С. Г. Косарецкий, Н. Ю.Синягина. – СПб. : КАРО, 2006. – 400 с.
5. Мудрик А. В. Социализация человека: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 3-е изд., испр. и доп. / А. В. Мудрик. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 288 с.
6. Brake M. The sociology of youth culture and youth subculture: Sex and drugs and rock'n'roll? / M. Brake // – London: Routledge & Kegan Paul, 1980. – 204 p.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Arucev M. A. Molodezhnaja okolosportivnaja subkul'tura kak sociokul'turnyj fenomen: avtoref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja kand. soc. nauk : spec. 22 00.06 «sociologija kul'tury, duhovnoj zhizni (sociologicheskie nauki)» / M. A. Arucev. – Moskva, 2007. – 24 s.
2. Gogueva M. M. Psihologicheskaja profilaktika negativnogo vlijanja subkul'tury na lichnost' podrostka : dis. kand. psih. nauk : 19.00.07 / M. M. Gogueva. – Stavropol', 2011. – 246 s.
3. Zhmurov D. V. Slovar' terminov agressii / D. V. Zhmurov: [Elektronnij resurs] // <http://vocabulary.ru/> [sajt]. – Rezhim dostupa: <http://vocabulary.ru/word/236/>. – Nazvanie s ekrana.
4. Kosareckaja S.V. Neformal'nye ob#edinenija molodezhi: Profilaktika asocial'nogo povedenija / S. V. Kosareckaja, S. G. Kosareckij, N. Ju.Sinjagina. – SPb. : KARO, 2006. – 400 s.
5. Mudrik A. V. Socializacija cheloveka: ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij. – 3-е изд., ispr. i dop. / A. V. Mudrik. – М. : Izdatel'skij centr «Akademija», 2006. – 288 s.
6. Brake M. The sociology of youth culture and youth subculture: Sex and drugs and rock'n'roll? / M. Brake // – London: Routledge & Kegan Paul, 1980. – 204 p.

V.R. Pavelkiv. Aggression as a present time phenomenon in youth subcultures systems. In the article it is presented a scientific and theoretical survey of native and foreign researches, dedicated to the problem of aggression as a phenomenon in the system of youth subcultures, as a determination of aggressive behavior formation in the youth surrounding. It is explored the essence and interconnection between the motives of aggressive behavior, their displays and youth subcultures. An attempt of the motives and mechanisms of aggressive behavior determination under the conditions of personality inclusion into the subcultural space is done, that will provide effective diagnostic and opportune purposeful prevention measures for the social deviation overcoming.

The psychological peculiarities of subcultures are studied as one of the motive forces of personal socialization. The mechanisms of youth subcultures formation are discovered, and also it is analyzed the position of the youth in the society as a driving force of main social problems reflection. The analysis of social deviations of the personal behavior is done, which are formed under the influence of youth subcultural groups, and also the analysis of the theory of the deviation rise causes.

It is carried into the practice the analysis of aggression as a phenomenon and social factor, that is created under the effect of subculture to what one belongs. Presented analysis provides systematical conception of aggressive behavior motives among the youth included into the youth subcultures space and exploration of cause and effect analysis of aggressive influence of the youth surrounding on the personal setting and development.

It is discovered the problem of the youth aggressive behavior display and mechanisms of its formation under the influence of inclusion into the subcultural space.

Key words: the youth, youth subculture, subcultural peculiarities, the phenomenon of aggression, aggressive behavior, personal socialization.

Received December 02, 2015

Revised December 10, 2015

Accepted January 04, 2016